

OZDOBA (241) *sb f*

Oba o oraz a jasne.

sg N ozdoba (55). ♦ G ozdoby (27). ♦ D ozdobie (30). ♦ A ozdobę (40). ♦ I ozdobą (30). ♦ L ozdobie (17). ♦ V ozdobo (7). ♦ pl N ozdoby (8). ♦ G ozdób (5); -ó- (1), -(o)- (4). ♦ A ozdoby (19). ♦ I ozdobami (3).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *To, co stanowi walor fizyczny lub umysłowy, duchowy człowieka, jego piękno i bogactwo duchowe i materialne; płynące z nich: chluba, splendor, sława; ornamentum Calag, Calep; cultus, decor, decorum Calep (110) : iáko ón Márnotravcá/ z Królestwá od Oycá w opcá [!] Kráinę [...] wpadšzy/ wšyftkę ozdobę poczciwošci šwéy Szlácheckiéy był vtrácił/ šwinie pášl OrzQuin P3; bo ia to wiem pewnie/ iż ci pánowie/ czo iedno wiedzieli być/ Dworzáninowi ku ozdobie potrzebnego/ wšytko wypowiedzieli GórnDworz Dd5v, V3v; Zierde. Ochędoštwo. Ozdobá. Ornamentum. Calag 583b; Cultus idem quoque significat quod ornatus, sive curatio [...] – Chędoštwo, ozdoba. [...] ut, Cultus corporis, cultus animi Calep 216b; Decor [...] Pulchritudo est quaedam ex decentia rerum personarumque, in locis, temporibus, sive in agendo, sive in loquendo – Ozdoba piecknošc. Decorum – Ozdoba, przištoinošc. [...] quod non tam ipsum honestum significat, quam quod [...] communi opinioni honestum videtur Calep 292a; Ornamentum, Ornatus, apparatus, honos, dignitas – Ozdoba. Calep [739]b.*

W połączeniu szeregowym (1): šámá [niewiasta] zápala šię ogniem [...] z widzenia wiela ošob: z ktorich iedni gładkošciá/ drudzy rodu zacnošciá/ drudzy bogáctwy/ álbo innemi iákiami ozdobámi zálecác šię mogá. ModrzBaz 54v.

W przen [czyja] (1) : [wolność równa z królem] Wolného Polaká ozdobá. OrzQuin P4 marg.

Przen: Pohańbienie, zohydzenie (1) : Ktory mię ták fášzywie chce mieć w tey ozdobie [w nieslušnym pošądzeniu]. [...] Niechay wštyd ná šię wložý kto fášz ná mię wlecze. CzahTr Kv.

a. *O pięknie zewnętrznym, urodzie, prezencji, elegancji, zaletach fizycznych; concinnitas, elegantia, mundities, munditia, lautitia, ornatus, puritas Calep; decor PolAnt (15) : Poćciwošciá młodzieńcom (ieft) šilá ich/ záš ozdobá štárym šzędziwošć BudBib Prov 20/29; Inšzé tedy šye šuknią bárzo ozdobiáią: A od téy zášię/ šzáty ozdoby doštáią. PudšFr 70; Concinnitas, Ornatus, elegantia – Ozdoba, kšztałt nieiakiej rzeczij. Calep 232a, 679b; Ciáło me iák škorupá/ wyšchły vštá moie/ Prze zemdlenie ięzyká/ cžuiá bole šwoie. W niwecz šię obroćily ozdoby y ciáło/ Od cžłęká šprochniáłego/ ieštem rožny máło GrabowSet F3; Krew šzami wyciekłá/ zginęłá ozdobá/ Co žal vmie/ ná mnie doštáteczna probá GrabowSet R4v, X.*

ozdoba czyja [w tym; pron poss (2), G sb (1)] (3): Mušieliby hošdowác ták piękny ošobie. Bo/ co iešcze drugiego ma ku šwéy ozdobie/ Nie przypráwna rumiánošć/ gdy šye vkázuie/ Przez iéy wdžięczne iągody: kogóž nie zhošduie? PudšFr 70; Gdžież oná twa ozdobá? wdžięczna páni moiá/ Piérwšzy twéy kwiát vrody? kędy białošć twoiá? Któraš pod šłońcem práwie wšytkie przenošilá/ Zrázuš ták wšytkiego zbyłá? GoššCast 23; ABSOLONOWA Kraša/ HELENY ozdobá/ Mądrošć SALOMONOWA Gigántow ošobá. PaxLiz A3.

W połączeniu szeregowym (1): Pierwłza Cohors, álbo Rotá [w rzymskim wojsku] wżyftki inne przechadzała wielkością/ mocą/ ozdobą/ y Mężmi vczonemi w piłmie *BielSpr* 12.

W przeciwstawieniu: »pożytek ... ozdoba« (1): y niewiem iefli pożytek wietfzy/ czyli ozdoba ciálu iefł ze wżyftkich tych członkow/ ktorych vżywamy. *GórnDworz* L16.

Szeregi: »krasa, ozdoba« (1): Tám zech fie porządkowi/ przypátrzył wżyftkiemu. Co wżyftko [w gospodarstwie] ípodziwieniem/ bárz mi fie podoba/ Zás [panienki] niewymowna krafa/ vciefzna ozdobá. *PaxLiz* E2v.

»ozdoba i piękność« (1): Przeto tufz dobrze/ Háнно vrodziwa/ łobie/ Z twoich dárów znác/ że Bóg iefł łáfkáwym tobie. Który iáko ozdobe y piękność ízácuie *KochFrag* 22.

Wyrażenie przyimkowe: »w ozdobie« (1): Przynoście Iehowie sławę/ imieniu iego/ bierzcie obiátę á nieście przeden/ kłaniaycie íię Iehowie w ozdobie íwiątobności [w ozdobie íwiétéy *WujBib*]. *BudBib* 1.Par 16/29.

b. O zaletach umysłu i ducha, moralnych walorach, pięknie cnót, doskonałości, odwadze, męstwie, czci wobec Boga; ornamentem *Vulg* (24) : Bo prawdziwa ozdoba [*decus enim verum*]/ cnotą ma być nábtywána *ModrzBaz* 50v; Zoná vczciwa ozdoba mężowi/ Y napewniefza podporá domowi *KochPieś* 42; Serce we mnie zgáłło: á boiaźn trapiąca/ Osiádlá ímyfły moje: więc trwogá burząca Przypádlá ná mię Pánie: [...] Ozdoba potłomioná/ iefli iáka byłá. *GrabowSet* F2v; niebieski Krolu/ [...] Tyś íam iefł mądrość/ ty dawałz ozdoby Wízemu *GrabowSet* V4, E3.

ozdoba czyja [w tym: *G sb i pron* (5), *pron poss* (3)] (8): *GórnDworz* V3; Iuż fie theż vdaymy do cznot/ iáko ich poćciwy człowiek y vżyć y iemi fie ípráwować ma/ y iáko to iefł powinien dla wietfzey ozdoby íwoiey. *RejZwierc* 82, 272v [2 r.]; *SkarŻyw* A3v; Cnotá ozdobą możności/ Y ochłoda w doległości. *KochMRot* A2; *GórnRozm* N2v; Sámá Cnoty ozdobá/ gdzie nie nátkafz ręki/ Nic nie iefł *RybGęśli* C3v; *SarnStat* *3.

W połączeniu szeregowym (1): iáko trawá y kwiat ktory z niey wyrafta: że y tá trawá/ to iefł/ ludzie: y kwiat iey/ to iefł/ wżyftká ozdobá/ zacność/ mądrość/ vmieiętność/ náuká ktoraby w nich byłá/ vwieđnać/ vchnąć y vpáść muśi: á íámo tylko łowo Boże ná wieki trwác będzie *CzechEp* 122.

W charakterystycznych połączeniach: ozdoba człowiecza, poćciwego, prawdziwa, uczciwa.

Wyrażenie: »ozdoba złota« (1): Ozdoba złota [*ornamentum aureum*] opátrznemu iefł náuká *Leop Eccli* 21/24.

Szeregi: »chluba i ozdoba« (1): ktorych [íwiétých] fie sławá niebo y ziemiá nápełniá/ ktorzy íą chluba y ozdobą náfzą *SkarŻyw* A3v.

»dostojność i ozdoba« (1): niewiem Miło. pánie/ iákoś to w. m. białyngłowam życzliwy/ gdyżes w. m. doftoyność ich/ y ozdobe wżyftkę ná ízroth puścił *GórnDworz* V3.

»ozdoba, klenoty« (1): Bo toć wálfzá ozdobá/ toć wálfze klenoty/ Odrzućiwfzy wżeteczność bądźcie pilni cnoty *RejZwierc* 272v.

»rozumy i ozdoby« (1): iáko oni niewinni á íwięći ludzie/ kthorzy iefzcze byli tákiemi rozumy y tákiemi ozdobámi nie ták zákwitnęli/ iáko káždy vćciwey łufzności ítátecźnie vważnie przefthrzegáli miedzy łobá. *RejZwierc* 267v.

Wyrażenie przyimkowe: »w ozdobie« (1): Sámá oná [cnota] nagrodą/ y płacą ieft łobie/ Y króm nábytych przypraw świętna w śwýy ozdobie. *KochPieś* 44.

a. O kunszcie językowym, zaletach wymowy; kwiecistości stylu; ornatus Modrz; color (a. lumen, a. ornamentum) orationis; ornatus orationis a. verborum Cn (6) : Widźimy/ że mowá ktorey w łzkołách wzywáią/ niedawno byłá nieczyłta y plugáwa: á niemiáłá tey ozdoby/ ktoraby lię do łpraw zgodzić mogłá [ornatu et acumine eo caruisse, ut ad negotia conferri posset]. *ModrzBaz* 135; Nie łzukay w tym piłaniu ozdobney wymowy/ Boć prawdę zdawná mowią prościuchnemi łłowy. Ani łzukay porzładku náder ozdobnego/ Bo ozdoba częłto kroć zwodźi y mądrego. Ale łzukay łzczyrości/ prawdy/ pobożności *NiemObr ktv*; *ReszPrz* 71.

Wyrażenie: »ozdoba słów; słowa bez ozdoby« (1;1): Nie radbym by cie miáłá obchodzić á obrażác prołtótá piłmá świętego y łłowá bez ozdoby á nie dworłkie *Leop* *B4v; Koronáciey s prołtá chcę piłác nowinę. Bo Poetowie oni kiedy co piłáli/ Folguiąc ozdobie łłow z gołścińcá chybiáli. *StryjWjaz* A3.

Szereg: »ozdoba i wystawa« (1): Naydziełz teź w drugich [słowach] nadobną wdzięczność ozdoba y wyłtháwá/ y będziec lię zdác iż prawdziwe y pożytheczne. *RejZwierc* 84v.

c. O wynikających z zalet i bogactwa splendorze, chlubie, sławie, mocy, korzyściach; ornamentum Modrz; splendor Vulg, JanStat; decor JanStat (60) : vczył [Pitagoras] że kaźdey niewiałty łrom á czyłtota iefth prawa ołdoba. *BielŻyw* 29; (nagł) Do Niedbálcá. (-) [...] Rozmyłł łobie/ Czás cie łkrobie/ Coby tobye/ Ku ozdobie *RejZwiercTrzec* Aaa2v; Cwiczą łye miárą nie zbytek tu łłuzý. [...] Miłuią Bogá nie folguią łobie/ Hołduią rzádóm nie zbytniéy ozdobie. *PudłFr* 46; Prawdá żeć do gołpodárłtwá cáłego tu wiele iefzcze nie dołtawa: [...] niemáłz Barci/ [...] zá nią wielkíey ozdoby: w tym miódow łycenia y przypraw/ pičia onego zdrowego y niepołpolitego nie naydzie tu *GostGospSieb* +3v; Náđ włzytki zyłki náłze/ ozdoby łliczności. Nie mamy nic [...]/ iák dobrze vmrzeć *KołakCath* C5v, Bv; Iźbył tu ná tym świećie miał ozdobę iáką/ [...] Przynamniéy ieden ten dzień/ w który [Pan] ciérpiał zá cię/ Odlóź ná to *SiebRozmyłł* [A4]; Oto zacny Chodkiewicz ku wieczney ozdobie/ Piękną Ráđziwiłownę wziął zá żonę [!] łobie. *WitołŁut* A4v, A4; tá święta ołobá [Zygmunt August] włczepiłá Rołkołz, wczás miły, potym z łobą wzięłá Włzytko do niebá, á łmutną záłobę, Nam zołtáwiwłzy, záwzięłá ozdobę. *KlonKr* F2v; *CzahTr* C3v, L3v; Ołtrym powietrzem Albo chorobą Ciężką łtrapiona Páni/ ozdoba Co przedtym byłá Domu włzytkiego *GostCast* 21; Y łtaray lię [synu] łpilnościá/ [...] Iák był iá zá Małżonkę/ iuz otrzymał łobie/ Gdyź to mnie ná poćiechę/ y ozdobę tobie. *PaxLiz* E; Y kwitnąć będzie [ten kwiat] procz łtráchu zwiedłności/ Ozdoba onym/ co ná báráńkowá Chwałę piełń krzyczą/ włálną/ czyłtą/ nową. *SzarzRyt* Dv.

ozdoba czyja [w tym: pron poss (6), G sb (4)] (10): iedno żeby ci niechay niebyli máłowánemi pány/ á thełko dla ozdoby Máiełtatu/ [...] ále niechaiby tych pánow łłowá łzły w połłuch *GórnDworz* Hh5v, N5; *NiemObr* 179; A łnadź ten twóy vpadek ozdoba twą będzie/ Gdy król ná máiełtaćie podle ciebie łiędzie. *GórnTroas* 58; W trwoę zmienione/ ozdoby/ niedzielnych Y świętych dni innych: á wdzięczne łpiewánie Obroćiło lię w płácź y nárzekánie. *GrabowSet* S3; Nie to pánowie/ nie to łą ozdoby wáłzé/ nie to ieft płác dziełności y łławy wáłzý: ále [...] Tych [Rusi i Węgrów] zwycięztwem [...] włzláchćiona ieft cnotá wáłzá *OrzJan* 53; *JanNKar* Cv; *GrabPospR* N2; *PaxLiz* D; łtan y máiełtat krolewłki/ ktory ieft zátrzymánim y ozdoba włzyłtkich dobr y łławy wáłzey *SkarKazSej* 666a.

W *połączeniach szeregowych* (4): Nuż y Hethman y káždy dzielny człowiek iuż cie będzie ná lepřzey bączności miał/ wiedząc tho wždy ná cię iż tho vmiełz czego drugi nie vmie. [...] Iużci łtąd łławá/ ozdoba/ y piękno znáiomóść rość y mnożyć łie łnádnie może. *RejZwierc* 113; Lecż łię ia ciełżę [Boże] toba/ Boś ty moią obroną/ Náđzieią/ y ozdoba/ Przez cię/ vyźrzę wznieconą Mą cześć *GrabowSet* Hv; *JanNKar* Cv; áby błogóławieńłtwo náłze ná tym łwiecie/ dobrze obwárowáne było [...] zdrowie y máiętnóści náłze/ práwá y przywileiá/ małżonki y potomłtwo/ ozdoby y łwobody náłze. *GrabPospR* K2.

W *przeciwstawieniach*: »chudoba (2), hańba, oszpecenie, sromota ... ozdoba« (5): *ModrzBaz* 128v; Niech będą wźłáhczeni ozdoba łowitá/ Lepięy niż ółzpáceni háńbą nieodmytá. *GosłCast* 33, 31. Cf *Przysłowie*.

Przysłowie: Milřza mi z cnotą chudobá/ Niźli z niecnotą ozdoba *KochMRot* A2, Bv.

W *charakterystycznych połączeniach*: ozdoba prawa, wieczna, wielka, zbytnia.

Zwrot: »[z kogo] ozdobe mieć« (1): wždy łie w tych kochaymy/ ktorzy łá ták łwieci y ták zacni iż z nich familia náłzá/ to iełt kościół Boży y my łami ozdobe wielką mamy. *SkarŻyw* A4.

Wyrażenie: »pamiętna ozdoba« (1): wźytkich vciechą y kochániem będźiełz/ [...] Rość Iároysiú naymilřzy [...]. Abyś był domu twego pámiętną ozdoba. *SkorWinsz* A3v.

Szeregi: »cześć i ozdoba« = *honor et decor* *JanStat* (3): ktorzy [pochodźcy ze szlachty członkowie kapituł] nie mniéy łá godni ku potrzebie/ iáko też ku czci y ozdobie kościółów [*honor et decori Ecclesiarum JanStat* 197] *SarnStat* 180 [*idem* (2)] 196, 923.

»ozdoba i możność« (1): Iż po dziś dzień pátrzycie ná pány y krole łwoie/ pomázáńce Boże [!]/ y z ich łię ozdoby y możności vwefelácie *SkarKazSej* 666a.

»pociecha i ozdoba« (2): Oyczyźnie łwey pociechą y ozdoba wźelką/ Był *KołakCath* B3, C2. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»ozdoba i potężność« (1): á więcey łię ná krolewłką ozdobe y potężność/ niźli ná iego w niepotężnych łędziákách obronę łpułzczáć chcieli. *SkarKazSej* 690a.

»przysmaki i ozdoby« (1): A tho napilniey vważay/ ábyś w ten czás pomniáł ná łławę á ná pocźciwość łwoię/ wźák wiefz iákie tá zówždy przyłmáki y ozdoby łudzyom czyniłá. *RejZwierc* 27.

»ozdoby i rozkoszy« (1): Ieść pić á rołkółzowáć po wźyłtkie łwe łátá Ozdoby y rołkółzy mieć wźyłtkiego łwiátá. *KołakSzczęł* A3.

»ozdoba i rozmnożenie domu« (1): co [*synom pierworodnym i starszym*] ku ozdobie y ku rozmnożeniu domu ich [*in splendorem et augmentum domus illorum JanStat* 562] cnotámi/ załługámi/ y łłuzbámi było zebrano/ to rozprałzáiá *SarnStat* 593.

»ozdoba i sława« (1): ze zwoli bozey szły podobno [łłuzby jego] też dla wietszey ozdoby y łławy osoby WKM. *ActReg* 108.

Wyrażenie przyimkowe: »w ozdobie« (2): powiedam wam/ że y Sáłomon we wźyłtkiey łwey ozdobie [*in omni gloria sua; we wźyłtkiey łwey chwale WujBib*] nie był ták vbrányim iáko iedná z tych [*lilii*]. *WujNT Luc* 12/27, *Matth* 6/29.

Iron. (1): Iedno wárhoł niezgodá/ tá iełt ieich ozdoba/ Łamiá łię y tárgáią łami miedzy łoba. *CzahTr* E.

W przeni (2) : *GrabowSet* Rv; *M*Arćin *Stogniewá Márká* lын leży w tym grobie/ *K*torego fwego domu miał mieć ku ozdobie. *CzahTr* L3v.

a. *O wyróżnieniach, zaszczytach wpływających z męstwa itp.; decus, ornamentum, ornatus* *Modrz* (9) :

ozdoba czyja [w tym: *G sb* (3), *pron poss* (1)] (4): *O*no niewiem iefli wádzi dobrym obyczáiom/ że pośpolicie łąncuchy złote noľzą męźni y niemęźni/ gdyż fię to ozdobą zda być tylko męźnych ludzi [cum quidem hoc ornamentum fortium virorum esse videatur]. *ModrzBaz* 51; y chęć dobrych ludzi obraża/ ktorzi z tego żáłoľni być muľzą/ gdy widzą/ áno ozdoby [ornamenta] fwoie fpolne máią z temi/ ktorzi ich iefzcze męľtwem álbo godnością niezásłużyli *ModrzBaz* 51v, 118v. Cf »ozdoba sprawiedliwości«.

Zwrot: »ozdoby brać i odnaszać« (1): *d*rudzy pálmę zá męćzeństwo/ *d*rudzy záś inľze ozdoby zá cnoty fwe/ od *P*ána brać y odnáľzác będą. *KuczbKat* 140.

Wyrażenia: »ozdoba sprawiedliwości« (1): iżeľmy przez nię [śmierć *P*ana *Ch*rystusową] doľtáli nie tylko grzechow odpuľczenia/ ále też ozdoby fprawiedliwości *WujNT* 773.

»ozdoby złote« (1): *N*iechayby im [ludziom męźnym] też było wolno/ y ozdoby złote [aurea omamenta] nośić/ ktore ábo z nieprzyziacielá zdárli [...] ábo go iákim inľzym zacnym vcźynkiem doľtáli *ModrzBaz* 119.

Szeregi: »ozdoba i powaga« (1): *O*śtátnie liekárfstwo ná grzech maľz/ [...] od *P*ána twego/ *I*ezu *Ch*riśtá/ ktore tym wľzyľtkim wyľzey námienionem [chrtowi, pokucie, jaľmuźnie] ozdobeľ/ y powagę czyni. *BiałKaz* B3v.

»abo przezwisko zacne abo ozdoby« (1): męźnie fobie pocźynáli/ [...] á gdzie sľuźney zapľáty [męźnym niewolnikom i chłopom] nie ftawáło/ tedy im wđdy ábo przezwiľko iákie zacne/ ábo ozdoby iákie ofobliwe ku ich zacności przydawano [vel appellatione, vel cognomine, vel ornatu singulari, vel aliis insignibus honestarentur]. *ModrzBaz* 118v.

»ozdoba i życzliwość« (1): *S*ámá cnotá/ iáko nieiáki *D*uch *B*oży/ miárkowáľaby złe żądze/ [...] ozdoby y życzliwośći [decus et favorem] dobrym náukam fzukáľá *ModrzBaz* 136v.

2. *Sam człowiek jako ktoś najdoskonalszy, najwartościowszy na tle innych; ornamentum* *Modrz* (13) : *ozdoba* czyja [w tym: *G sb* (4), *pron poss* (1)] (5): *ModrzBaz* 133; *O* mój kléynoćie drogi/ o fzláchetné plemię/ *T*yś był ozdobą domu/ [...] *D*omu/ który iuż zginął/ ty oľtátnie ginieľz *GórnTroas* 52; *C*hce ćie *P*irrhus fám *W*oyľká *G*réckięgo ozdoba: *C*hce ten w świętą fpolęczność ľoża wrzędného *GórnTroas* 58; *RybGęśli* A3. Cf »ozdoba ojczyzny«.

Zwrot: »być ozdobą [komu]« (1): y on *Q. Maximus*, ktory przewłaczánim rzecz ftraconą nápráwił: y *Cicero*, ktory dla záchowánia w cáłości *Rzeczy*ypolitey oycem ojczyzny názwan był/ przodkom fwym wielką ozdobą byli [maximo ornamento fuere]. *ModrzBaz* [41]v.

Wyrażenie: »ozdoba ojczyzny« (1): [*H*ozyjusz] kościoľá chrześcijánľkiego świecá/ y ozdobá ojczyzny náľzey/ á iákoby náľzey *P*oľńkiey *Patriarcha ReszPrz* 12.

a. *O pięknej kobiecie [czego]* (1) : [do *Jadwigi Tarłówny*] *O*zdoło źiemie: fzcześliwy/ fzcześliwy/ *K*omu ćię *P*an *B*og náznáczył życzliwy [!] *SzarzRyt* D3.

b. *O małżonku, o ukochanym; w przeni* (4) :

ozdoba czyja (2): Pobudzoná z przyrodzoney krewkości [panna] Iełá myślić/ [...] Kogoby mogła mieć fwą ozdobą. *PaxLiz* A4v. *Cf W porównaniu*.

W porównaniu (1): TOĆ iełt/ nie ktora infza fercá ma ochłoda/ Toć iełt [*Democillus*] iák świetne fłonce/ ma śliczna ozdobá. *PaxLiz* D3v.

Wyrażenia: »rozkoszna ozdoba« (1): gdy chcesz mię zbáwić tefkności [...]/ Zás nábáwić mnie pragniełz rofkofzney ozdoby. *PaxLiz* B3.

»ucieszna ozdoba« (1): Witay Pánno [...]/ Będziefz wnet obdárzoná/ vciefną ozdobą. [...] Gdyż meżá będziefz miałá/ z domu bárz zacnego. *PaxLiz* C2.

c. O dostojniku, władcy (1) :

Wyrażenie: »ozdoba krolow« (1): Krol íam był rozumem/ pięknością/ cnotą/ ná wízem ozdobny/ Oyczyzny nádzieiá/ ozdobá krolow *BielKron* 307v.

d. O uczonym poecie [czyja] (1) : vmárl nam iuż Polłki *Orpheus*, y on Ozdobá Lechu twoiá Słowieńłki *Amphion*. *KlonŻal* A3v.

3. To, co stanowi wspaniałość świata, piękno rzeczy (48) : niewiáłtá [...] Nálázlá y gozdzie/ ktorými Pan przykowany był. z iednego wędzidło vczynione: drugi ná koronę Cefarłką włożony iełt. ieden ná ozdobę/ drugi ná nabożeńłtwo. *SkarŻyw* 398; IDźcie Kiałzki [!] do ludzi krom żadney ozdoby/ [...] Niech ná tytule piękne fárby nie połtoią *WisznTr* 5.

ozdoba w czym (1): Iáko ná ieden drogi kámieñ wízyfcy iednáko pátrzą: ále ieden lepiej widzi niżli drugi/ co w nim zá ozdobá. *SkarKaz* 549b.

W porównaniu (1): Iák prędko ścięty kwiatek/ fwą ozdobę tráci/ Ták rychło kráę człowiek/ gdy fię z śmierciá bráci. *GrabowSet* E.

Wyrażenia: »hojność ozdob« (1): noc íkraca Switánie: á po ítronie Wízelkiey/ światłem pozłaca Niebo/ y łakom/ hojność ozdob wraca. *GrabowSet* K4v.

»ozdoba ziemie« [szyk 1:1] (2): A gdy Lot wyłzedł s Sodomy/ [...] przewrócił Pan Bog ony miáłtá/ y wízytkę onę kráinę z ludźmi y ze wízytką ozdobą zyemie [cuncta terrae virentia *Vulg Gen* 19/25; wízytko co íie ná ziemi zieleni *Leop*]. *BielKron* 12; *KuczbKat* 20 marg.

Szereg: »ozdoba i ochędostwo« (1): ozdoba ich [kościółów] y ochędostwo/ obliczność Boża w nich *SkarKaz* Ooood.

Wyrażenie przyimkowe: »w ozdobie« (1): Co ácz w káždéy rzeczy widziém/ ále toż tylko drzewo ták cudné/ y wedle íkládu żywiół w ozdobie fwey żywiácé/ podciáwłzy/ dopuścimy niech ták vmiéra: to co z żywiół było/ w téłz fye záś obraca. *Oczko* 5.

W przeni (1) :

Wyrażenie: »śliczna ozdoba« (1): Z którego [wieńca] piérwłzy kwiatek/ Iofippá moiego [...] Kláđzcie íobie przed oczy [...]. Prziymićiefz ten kwiateczek [= *utwór literacki*] ták śliczný ozdoby *GosłCast* 11.

a. O pięknie zewnętrznym konkretnych miejsc, rzeczy (6) : Hieruzálem/ wzór miałł zacnych/ ozdobá świátá: Zgodá miełczczan fwych ípoiona ná wieczné látá *KochPs* 188; iż od tego czáłfu ku piérwłzey ozdobie [*Kijów spalony*] przyśc niemoże *StryjKron* 547.

ozdoba czyja [w tym: *G sb* (3), *pron poss* (1)] (4): Głos wyčia páłterzow że zburzono ozdoby iych [*vastata est magnificentia eorum*] *BudBib Zach* 11/3; Rum w kupách łtoi/ gwałtem rozwałonych wieży. A co było ozdobą miáltá prześliczného/ To pobudza ku płáczu *GórnTroas* 8; y iuż po ozdobie Kościołow/ ku twey chwale budowanych/ A łztuki łtoią/ murów połamanych. *GrabowSet* T4v.

Wyrażenie: »ozdoba czelna« (1): Frontale – Naczelnik. Ozdoba czelna. *Calep* 436a.

b. *Ogólnie o wspianiałości świata; gloria, pulchritudo Vulg* (8) :

ozdoba czyja [w tym: *G sb i pron* (5), *pron poss* (2)] (7): Znam włfyłtkie ptaki powietrzne: á ozdoba pol [*pulchritudo agri*] przy mnie iest. *Leop Ps* 49/11; *BielKron* 1; Ale y ziemiá nie iest bez łwoiéy ozdoby/ Bo y tę Bóg ółzłáchcił [...]: To/ górámi/ to láfy/ to kryłztałowémi Rzékámi: to łákámi pięknie kwitnącémi. *KochFrag* 22; vkazał mu [*Szatan Jezusowi*] włzytkie krolełtwá łwiátá/ y ozdoby ich [*gloriam eorum*; chwałę ich *WujBib*] *WujNT Matth* 4/8; inłza iest ozdoba [*ciał*] niebieskich/ á inłza łiemłkich [*sed alia quidem caelestium gloria, alia autem terrestrium*] *WujNT 1.Cor* 15/40, *Luc* 4/6; *SkarKaz* 122b.

W połączeniu szeregowym (1): Dźiwne to było y nád włzytkie łwiátá tego ozdoby/ bogáctwá/ rołkołszy y dołtátki napożádliwłze przemienienie. *SkarKaz* 122b.

Zwrot: »w ozdobie chować« = *utrzymywać w harmonijnym pięknie* (1): Skłónność w żywiołách/ rozličną miárkowáć/ A ich niezgodá [= *różnicą*]/ łwiát w ozdobie chowáć; Słóncu dzień/ chwilę kłiężycu dáć nocną *GrabowSet* V4v.

c. *O harmonii wszechświata, sfer niebieskich* (4) :

W połączeniu szeregowym (1): Słonce iest oko Boże nieba y przyrodzenia okrałła, [...] połeł niebieski, ozdoba Boża, okrała niebieska *BielŻyw* 135.

Zwrot: »mieć ozdobę w sobie« [*szyk zmienny*] (2): Ale nie pátrzymy ná przyrodzenie/ pátrzymy ná to/ co człówiek rozumem á ręką vrobi, [...] á wdy te rzeczy máią tyle ozdoby w łobie/ iż kto ná to pátrzy/ mnima áby ták wiele dla pożytku/ iáko dla nápálenia oczu to było vczyniono. *GórnDworz* L16, L16.

Szeregi: »piękność i ozdoba« (1): te włzytki rzeczy [*bieg ciał niebieskich*]/ iáko s łwey zámierzoney miáry/ nigdy nie wychodzą [...] thák też zálię máią taką piękność w łobie/ y ozdobe/ iż rozum człówieczy/ nic piękniełzszego wymyłlić łobie nie może. *GórnDworz* L16.

»porządek i ozdoba« (1): tym cíelełnym okiem Poyrzy przynamniéy po niebie łzyrokiem. [...] Ale porządek/ y ozdoba rzeczy Nieták zá łobą ciągną wzrok człówieczy *KochPs* 27.

d. *O sławie, mocy, bogactwie krajów, ojczyzn, państw, narodów; decor Vulg* (20) : Cny Zemowicie nie máło ozdoby, Przybyłó Lechom z twey męzney ółoby. Przeto choć ziemiá cíáło tve pozárlá, Sławy twey v nas ielcze nie zátárlá. *KlonKr* B3v.

ozdoba czyja [w tym: *G sb i pron* (11), *pron poss* (1)] (12): Sławá Libáńłka dána iest iey [*krairie judzkiej*]/ ozdoba Kármelu y Saron [*Gloria Libani ... decor Carmeli et Saron*] *Leop Is* 35/2; A Páńłtwo W.K.M. ktore iest iáko murem nieiákim włzelkiego Chrześciáńłtwá ozdobe łwą pierwłzą y rząd łtárożytny zásię weźmie: á W.K.M. y v łudzi łławy prawdziwey/ y wielkiego Imieniá v włzech Narodow łobie dołtániełz *WujJud* B2; *BudBib Is* 35/2; A dla ozdoby Rzeczypołpolitey/ By y z Kłiąg w sławie kwitnęłá obłitey/ Monwid niniełszy kılká łet náłóżył/ Aby Fricz óżył. *ModrzBazStryj* π2v;

KochPs 134; *JanNKar* B; *SarnStat* *3v; *SiebRozmyśl* [A3]; *GrabPospR* N2; Wacław, nie tylko Czełkie miał przy sobie Sceptrum, ale też rząd k wizerkiew ozdobie Korony Polkiej *KlonKr* E; *CiekPotrHerb*)?(3v.

W połączeniach szeregowych (5): Sigmund brat ich trzecij/ prozno wam tego wiele zalecać/ [...] za niego dworństwo y znaczne meństwo/ i ynże ozdobi to Krolestwo otrzymalo *PaprUp* C4v; któreiefmy [*Koronie Polskiej*] wzytkę poczcíwość/ ozdobe/ pożytek polpolity/ á nawięcý vmocnienie od niebezpieczeństwa tak wnetrznego iako zewnetrznego opatrzyc powinni *SarnStat* 1018, 1020; *GrabPospR* N2; Lecz gdy fie krolow naparli [...]/ ktorzyby [...] mairności ich na fwoy ftan vzywáli/ y ozdobe wzytkiew ziemie na sobie/ y doftatek/ y flawę nošili y okazowáli/ [...] tedy im P. Bog tego nie zganił *SkarKazSej* 690a.

W przeciwstawieniu: »ozdoba ... obelżenie« (1): gdyż sprawy moje poćiwe [...] Były wżędy y na káżdym mieyfcu iefli nie z ozdoba/ doczego fie ia prze niedoftátki moje flábym być czuie/ tedy pewnie nie z obelżeniem tego cnego narodu mego Polkiego *CzahTr* A3.

Wyrażenie: »ozdoba wieczna, na wieczne czasy« (1:1): á ktoréby [*pożytki*] Polkiemu y Litewkiemu narodowi przodkiem pokóy y záchowánié w cáłości/ á potym flawę y ozdobe wieczną przynieść mogły. *SarnStat* 1004, 1020.

Szeregi: »ozdoba i dobro« (1): prze co téz nie polzednié mieyfcá w oyczyźnie W.M. záftępować raczą/ y zá czáfem da Pan Bóg wysłzych dóyda/ miluiecie téz W.M. ozdobe y dobro iey *JanNKar* B.

»fundament i ozdoba« (1): Zadne bowiem siły takowe być nie mogą/ ktoreby dobrze vgruntowaną y zgodną Rzeczpołpolithą z iey fundámenthow y ozdob rużyc miály *Phil* P2.

»sława i ozdoba« (2): takiefmy [...] Tráktaty y namowy między sobą vczynili [...]. Z czego bądź [...] Koronie Polkiej/ y Wielkiemu Kšięftwu Litewkiemu flawá y ozdoba na wiekuifte czáfy. *SarnStat* 1020, 1004.

»ozdoba i świetność« (1): Przytępiłes miecz iego [*Dawida*]/ [...] Ozdoba wzytká iego/ y świetność zácmiona/ A ftolicá nogámi wzgóre wywrócona. *KochPs* 134.

4. *Chwała, wspaniałość Boga, Jego krolestwa; decor PolAnt* [w tym czyja: *G sb i pron* (13), *pron poss* (1)] (18) : *KuczKat* 20; Ozdoba flawy twoiéy/ cudá niesłychané *KochPs* 210.

W połączeniach szeregowych (2): oni vyzrzá wielmożność Páńfká/ y ozdobe á kráfę Bogá náffego [*ipsi videbunt gloriam Domini et decorem Dei nostri*]. *Leop Is* 35/2; Y co obiecał [*Jezus*] trzem tym/ [w przemienieniu] zyścił/ y vkazał im krolestwo y wzytek doftatek/ máieftat/ ozdobe/ y wpániáłość iego. *SkarKaz* 122a.

Wyrażenia: »ozdoby nieskończone« (1): Bym twe ozdoby [*Zbawicielu*] widział nieskończone/ Bez cíielefney załony/ Iák dufze vwielbione *GrabowSet* Q.

»wiecznotrwała ozdoba« (1): To fzczeńni/ to wefeli/ ktorzy [...] ciebie fzukáią/ Wiecznotrwáley ozdoby: y czynią ftaránie By chcąc lámego ciebie miłowáli Pánie. *SzarzRyt* B2v.

Szeregi: »ozdoba i chwała« (1): Zámiłowáłam Pánie ozdobe domu twego y chwále miefzkánia twoiego. *SkarŻyw* 142.

»ozdoba, (i) sława« [szyk 1:1] (2): Gdyż go [ciało] Pan Bog raczył stworzyć nie na rośpułności światá tego/ ále ku czći ku chwale swoiey/ á ku poćiwey ozdobie iego/ y ławie iego *RejZwierc* 113v; *BudBib Is* 35/2.

»ozdoba i ućciwość [= cześć]« (1): Ozdobá y vćciwość przed nim [gloria et decor ad facies eius]/ [...] Przynoście Iehowie sławę imieniu ie⁸⁰ *BudBib Ps* 96/6.

Wyrażenie przyimkowe: »w ozdobie« (2):

~ Szeregi: »w szczęściu i w ozdobie« (1): Sam łobie [Bóg] dofyć w łzczęściu y w ozdobie/ Wźdy ku łwey ławie/ dał w tym wwielbieniu Mieyłce łtworzeniu. *SzarzRyt* B4.

»w dostatku i w ozdobie« (1): Pan obiecał niektórym vczniom vkázác fię im w krolestwie łwoim/ y w páńłtwie/ w dołtátku y ozdobie máiełtatu łwego *SkarKaz* 122a. ~

a. *Sam Bóg, teź Chrystus i Matka Boska* [w tym czyja: G sb (5), ai (1)] (6) : Ozdobo Izráelka/ co w łwiętych przebywałł/ Przecźze ták/ przeciwo mnie/ łwych gniewow vżywałł? W tobie oycowie náłzy łwe vłanie mieli/ [...] Wybawiałe ł Boże *GrabowSet* F2v; O Márya ozdobo narodu ludzkiego/ y chwało dworu niebiełkiego *LatHar* 505; Hełper iák iálna ielł między gwiazdami/ ták tve włpániáłe Pánno nád Pánkami Są obyczáie/ z náтуры przyrodne/ Ozdoby godne. *SzarzRyt* D4v, Av.

Wyrażenie: »niewysłowiona ozdoba« (1): Iezu niewyłłowiona ozdobo/ y korono łwiętych pánienek *LatHar* 341.

Szereg: »ozdoba i korona« (2): Bąđź pozdrowioná [Maryjo] ozdobo y korono łtanu pániełłkiego náiałńieyłza. *LatHar* 39, 341.

5. *To, co dodatkowo zdobi lub wzmacnia (o rzeczach); decor Vulg, Modrz (20)* : bo pirwey to mamy w łwey władzey/ że możemy widzieć/ łyłżeć/ dotknąć fię: toź dopiro/ widzimy/ łyłzimy/ dotykamy fię: áczłkolwiek niektórym rzeczám s tych/ ćwiczenie łilá ozdoby przyniełie. *GórnDworz* Ff2v, Ll6v; *GórnTroas* 34; Co między námi mrze y z źiemie włtawa/ Niebu y Duchom ozdoby rozdawa *GrabowSet* X2.

ozdoba czyja [w tym: G sb (9), pron poss (2)] (11): *Leop Ez* 16/39; [dworzanin] do łwego rycerłłkiego rzemiełłá/ [...] włzytki ine godnołci/ y przymioty dla iego ozdoby/ mieć ma *GórnDworz* G7; *ModrzBaz* 57v; *KochPs* 109; Iest to przedsięwzięćie IKM aby dwor swoy wporządek dobry wprawic raczeł gdyz to iest ozdoba wielka Dignitatis Regiae. *ActReg* 47; Phalerae [...] German. Allerley Róllzgezierden [...] – Rząd nakońa [lege: na konia], álbo ołdoba zolmierza. [...] Non tamen sola equorum ornamenta phalerae dicuntur, sed [...] etiam equitum et virorum nobilium *Calep* 797b; *GrabowSet* Q4, V; Wy miałłto pereł drogich/ [...] oddayćie wieniec z kwiećia rozliczngo/ Który ozdobą bęđzie/ iego gładkięy głowy *OstrEpit* A3v; *WujNT* 180; *PaxLiz* Dv.

Zwrot: »przydawać [czemu] ozdoby« (1): Zá temi tedy ktorem wyliczył cnotámi/ włpániála myłł idzie/ y nieczo im przydáie ozdoby *GórnDworz* Ff8.

Wyrażenia: »hojne [= kosztowne] ozdoby« (1): Pod nogi lecał/ twych kołłciołow hoyne Ozdoby *GrabowSet* V.

»klejnoty ozdoby« (1): A bęđę ćie łąđził łądem cudzołżnic/ y thych kthorzy niewinná krew wylewáią [...]; y zewłoká ćię [nierządnicę] z łzat twoich/ á pobiorá klieynoty ozdoby twoiey [vasa decoris tui; naczynia ozdoby twoiey *WujBib*]; y zółtáwią ćię nágá á pełná zelżywołci. *Leop Ez* 16/39.

»ozdoba najpiękniejsza« (1): Prosi/ w kofztowné száty żeby ią vbrano/ Głowie iżby ozdobe nappięknieyła dano. *GórnTroas* 62.

»ozdoba przedniejsza« (1): Mniemacie wy podobno/ że to wam baiano/ [...] Albo iż na kofściech złote były dachy/ A białym Alabaftrem budowane gmachy: Nie łądźcie tego mieśca z połady dzifiefzy/ Bo to ledwie cień zoftał ozdoby przednieyzy. *KochSat* A3.

Szeregi: »ozdoba, kosztowne roboty« (1): Ozdobe domu twego/ kofztowné roboty Obuchámi potłukli y twárdémi młoty. *KochPs* 109.

»ozdoba abo znak« (1): iefliby ktorzy byli/ coby [...] chćieli fię też tem [*zacnymi sprawami*] iáko iáfnemi cechámi popifáć/ [...] trzebá/ żeby to było v nich ozdobá ábo znákiem/ nie bogáctwá/ áni zacności rodu/ [...] ále tylko onego lámeo męftwá w fprawách wielkich á trudnych doświádczonego. *ModrzBaz* 51v.

W przen (1): iżby dworzánin/ y náukę/ j ine przymioty wšytki thák miał v siebie/ iáko zá iednę okrafę rycerškemu rzemieřłu/ á nie rádniey rycerške rzemieřło/ y ine przypadki/ náucze ku ozdobie *GórnDworz* G7.

6. Uwydatnianie różnego rodzaju piękna, chwały, ozdabianie (30) :

a. Strojenie, przystrojanie, upiększanie (9) : Telamones – Wšzelyakie křztały wšłupiech podfádzonich dla ozdobi wirite. *Calep* 1050b; ták kofá oftrá [...] Oracz/ kwiateczek woniá známienity [...] śćina niebaczliwie/ Ktorego [*kwiateczka*] długo czekáły tefkliwie Sliczne Dryády/ zádáiác go łobie Y dla wonności/ y czołu k ozdobie *SzarzRyt* C4v.

ozdoba czyja (5): dobrze mówił Dawid: Pánie kochałem fie w ozdobie domu twego. *WujJud* 181v; náydowáli fię y či/ ktorzy bryły šrebrá przynořili: [...] Nie będziefz fię tedy dźiwował/ iefli fię ná ozdobe domu Bożego/ y wzniecienia nabożeńřtwá twego/ y drobniefzy rzeczy przynořzá *LatHar* +4; Y od Sálomoná wdźięcznie P. Bog przyiáł ony wielkie naklády y kofzty/ ktore ná dom Boży y ozdoby iego vczynił. *SkarKaz* 453a, 455b [2 r.].

Szeregi: »bogactwo i ozdoba« (1): DOřtátkiem zá tey [*Henryka Walezego*] przybyło ofoby, Nářzey Koronie bogactw y ozdoby. [...] zbytkiem, On y poddani nárabiali brzydkiem. *KlonKr* F3.

»potrzeba i ozdoba« (1): Y vkázował ná łobie ofobliwá robotá řzyte y háwtowáne/ iedwabne y řzárłatne řzáty/ [...] powiedáiác/ że to wšytko řwá ręká bez rády y pomocy cudzey vrobił/ [...] [*pochwalono to*] fna dla tego/ że to wšytko łobie ná potrzebę y ná ozdobe vrobił *KlonFlis* A2v.

b. Zachowywanie cnót, doskonalenie (umysłu) [w tym czyja: G sb i pron (2), pron poss (2)] (4) : iż náuki dobre/ [...] řá pożytheczne/ y potrzebne ku życiu/ y ozdobie nářzey *GórnDworz* G3v.

Wyrażenie: »pocziwa ozdoba« (1): Bo ku poćiwey ozdobie twoiey byř też inych ięzykow nie miał/ tedy iuž mář Polřkiego piřmá y wćiwego nápominánia dořyć. *RejZwierc* 268v.

Szeregi: »ćwiczenie i ozdoba« (1): przyřtoi/ řtárác fie bárziefy o iego [*umysłu*] ćwiczenie y ozdobe/ niř o tho co ciáło řláchćić ma. *GórnDworz* G3.

»ozdoba i władza« (1): Gdźie obyczáie y cnot řtek głębokí [...] Ach/ że rozrywek ozdobá y władza/ Gářnie: obźárřtwo od wřzech włubione/ Y wyniřczyło řzláchetne zwyczáie. *GrabowSet* H2.

c. Pomnożenie sławy, chwały (17) : iż nie dom łudźi pořwiáca/ ále wierni Boży/ řwiętyimi będac/ [...] mieyřcu ná ktore fię řchodzą ozdobe czyniá. *NiemObr* 22; *GrabowSet* N4v, P3; *SzarzRyt* D3.

ozdoba czyja [w tym: *G sb (8), pron poss (3)*] (11): wiele piął [Filo] kfiąg ku ozdobie krześciáńfkicy wiary. *BielKron* 145v; áby pan moy [...] záchowywał we wżytkim wspaniáłość/ [...] áni kofztu záluiąc/ ku ozdobie Máyeftatu/ y dworu fwego. *GórnDworz* li2; *RejPosWstaw* [41³]v; *GrabowSet* G; *Naydą fie/* króm wáptienia/ wielowładny pánie/ Którym ku twéy ozdobie wymowy doftánie *KochFrag* 42; *WysKaz* 42; *SarnStat* 411; *SiebRozmysł* Ev; nie wielka mowię fumá grofz ábo pułtorá odłóżyć ná ochronienie náłze/ [...] y ktemu ná pewną ozdobę y pomnożenie oyczyzny náłzey *GrabPospR* N4v, Nv, N2.

Szeregi: »pociecha i ozdoba« (1): A profzę cię/ przez ták wielką łáfkę/ która z boku twégo náświétlżégo wypłynęła ku poćiefze y ozdobie kościoła twégo świętégo *SiebRozmysł* Ev.

»ozdoba a poczciwość« (1): ci íprofnym á plugáwym żádzam cielefnyim íprzećiwic fie/ y żywot fwoy ták poftánawiać zwykli/ áby ták y łámi łobie y wielu innym pożytecznymi y ku ich ozdobie á poczćiwóści być mogli *RejPosWstaw* [41³]v.

»potrzeba i ozdoba« (1) [*opatrując*] Stół Królewki [...]/ tákże Dwór: Pofty, Goście, y inné perfony ku potrzebie y ozdobie dworu Królewkiégo należąc. *SarnStat* 411.

»ozdoba i pożytek« [*szyk 1:1*] (2): Wielki pozitek y ozdobę tziniela tha Academia R.P. *PaprUp* B4; *GrabPospR* Nv.

»ozdoby i tryumfy herbowne« (1): Wyliczáią fwoie y przodkow fwych przeciwko Rzeczypospolitey zasługi [...] / częłtokroć to czynią przez fwoie rzeczniki/ ktorzi im one ozdoby y tryumfy herbowne [*ornamenta ac triumphos gentilicios*] czáfem choć gwałtem przypifuią *ModrzBaz* 94.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (2) : Chromata – Ozdoby. *Calep* [191]a; Cultus – Ozdoba. *Calep* 216b.

Synonimy: **1.a.** *krasa, ochędostwo, piękność*; **b.** *chluba, dostojność*; **a.** *wystawa*; **c.** *część, możność, rozkosz, sława*; **a.** *życzliwość*; **3.** *krasa, ochędostwo, piękność*; **d.** *sława, świetność*; **5.** *okrasa*.

Cf [**OZDOB**]